

1. 3. 1908—23. 7. 1958

Lajos Hegedüs †

Viime kesänä kantautui Unkarista yllättävä surusanoma siitä, että Unkarin tiedeakatemian kielitieteellisen laitoksen osastonjohtajan, tri Lajos Hegedüs, vuoden alkupuolella vasta 50 vuotta täyttäneen fonetiikan ja murteentutkijan, arvokas elämäntyö oli päättynyt.

Lajos Hegedüs syntyi Ujpestissä työmiehen poikana maaliskuun 1. päivänä 1908. Lapsuutensa hän sai viettää suuressa puutteessa, sillä 9-jäseninen perhe joutui tyytymään vaatimattomaan yhden huoneen asuntoon. Koko koulunkäyntinsä hän suoritti enimmäkseen omin neuvoin hankkimillaan varoilla. Vuonna 1926 hän kirjoittautui Budapestin yliopistoon ryhtyen opiskelemaan unkarin ja saksan kieltä. Samanaikaisesti hän seurasi myös kansantalouden luentoja. Ns. perustutkinnon jälkeen hän jatkoi kielitieteellisiä opin-

tojaan Wienin yliopistossa yhden vuoden ajan. Tällöin hän kiinnostui kokeellisesta fonetiikasta siinä määrin, että päätti kirjoittaa väitöskirjansa tältä alalta (»A magyar hanglejtés-formák grafikus ábrázolása», 1930). Tohtorintutkintonsa hän suoritti professori Zoltán Gomboczille. Fonetikan tietojaan hän kartutti seuraavana vuonna Englantiin tekemällään stipendiaattimatalla, jolloin hän tutustui mm. Lloyd Jamesin instituuttiin ja prof. Scripturen johtamaan fonetiikan laboratorioon.

Vuodesta 1932 lähtien hän toimi Pécsissä 7 vuoden ajan erään valtion oppikoulun tuntiopettajana. Kesällä 1939 hän työskenteli Hampurissa professori Panconcelli-Calzian johtamassa fonetiikan laboratoriossa ja jatkoi sieltä matkaansa Münchenin ja Milanon yliopistoihin tutustuakseen uusiin sähköakustisiin tutkimusväli-

neisiin. V. 1942 hän sai nimityksen Debrecenin normaaliyseo-opettajanvirkaan, jossa hän toimi parisen vuotta. Vuoden 1944 alkupuolella hänet nimitettiin dosentiksi Debrecenin yliopiston filosofiseen tiedekuntaan. Kuitenkin jo saman vuoden aikana hän joutui muuttamaan jälleen Pécsiin, jossa hän työskenteli Dunántúlin tieteellisen instituutin murteentutkimusosaston palveluksessa useita vuosia. Sieltä hän siirtyi v. 1950 Budapestissa sijaitsevaan Unkarin tiedeakatemian kielitieteelliseen laitokseen ryhtyäkseen johtamaan fonetiikan osaston tutkimustoimintaa. Samalla alkoi tri Hegedűsin tieteellisessä luomistyössä huomiota herättävän tuottelias kausi. Siitä on selvänä osoituksena se runsas tieteellisten kirjoitusten, arvostelujen ja tutkielmien lukumäärä (48), jolla hän viimeisten kahdeksan elinvuotensa aikana kartutti julkaisuluetteloaan. Tämä saavutus on sitäkin kunnioitettavampi, koska hänen työnsä v:sta 1954 lähtien melko usein keskeytyi vaikean sairauden vuoksi. Hänen kunnostamansa fonetiikan laboratorion tuhoutuminen v. 1956 tapahtuneen kansannousun aikana aiheutti varsin tuntuva haittaa hänen määrätietoisen työohjelmansa toteuttamiselle. Mutta Hegedűs ei antanut ylivomaisilta näyttävien vaikeuksien suinkaan lannistaa, itseään vaan jatkoi milteipä lisääntyneellä tarmolla maa-seudulle suuntaamiaan laajoja murteenkeruumatkoja, jotka ulottuivat myös rajantakaisille seuduille.

Julkaisuissaan Lajos Hegedűs on käsitellyt ennen kaikkea unkarin kieltä koskevia kokeellisfoneettisia aiheita, kuten esim. sävelkulkua (4 tutkielmaa), vokaalien nasalisaatiota (2), huulten liikkeiden kinematografiaa (2), vokaalien ja konsonanttien foneettista rakennetta (6), jatkuvan

puheen rytmiä, nopeutta ja taukoja koskevia seikkoja (6) sekä diftongien analyysia (3). Huomattavimmat tämän aihepiirin tutkimuksista ovat edellä mainitun väitöskirjan lisäksi Unkarin tiedeakatemian Sámuel Kölberin palkinnon saanut röntgenografinen vokaalitutkielma »Röntgenfelvételek a száj- és garatüreg változásairól magánhangzók képzése közben» (1936, 8 s.), »Die Natur der ungarischen Affrikaten» (1939, 6 s.), »Neue Methoden in der Forschung der Diphthonge» (1956, 44 s.) ja »Sprechtempoanalysen im Ungarischen» (1957, 13 s.). Viimeksi mainitusta aiheesta tri Hegedűs piti esitelmän Helsingin yliopistossa fonetiikan lisensiaattiseminaarissa, vieraillessaan täällä tutkimustöidensä vuoksi huhti-toukokuussa 1957. (Ensi kerran hän kävi Suomessa kesällä 1936.)

Tri Hegedűs oli suuresti kiinnostunut siitä, miten nykyaikaisia äänentallennusmenetelmiä voidaan soveltaa murteenkeruutyöhön. Hän julkaisi tältä alalta kaikkiaan 11 kirjoitelmää, ja erään tällaisen johdosta hänelle suotiin Unkarin tiedeakatemian Szily-palkinto (»Elektro-akusztikai berendezések a beszéd- és nyelvjárás kutatás szolgálatában», 1941, 33 s.). Niinkään Virittäjän palstoilla hän on kirjoittanut tästä kysymyksestä (»Äänilevyt murteentutkimuksen apuvälineinä», 1944, 14 s.).

Laajimmat ja ansiokkaimmat hänen murretekstijulkaisuistaan (13) ovat »Népnyelvi szövegek az Ormánságból» (1946, 184 s.) ja »Moldvai csángó népmesék és beszélgetések» (1952, 352 s.). Useaan otteeseen hän kirjoitti arvokkaita sananselityksiä unkarin murteiden alalta (13). Eräitä muitakin varsinaisia kielitieteellisiä aiheita hän on käsitellyt, kuten esim. unkarilaista runorytmiä (1934) ja kielellistä tabua (1956 ja 1957).

Kirja-arvosteluissaan (7) hän kokeili usein mielenkiintoisella tavalla laajoja yhteyksiä ja ongelmaryhmiä varsinaisen esittelyn ohella. Johdattamansa, v. 1949 perustetun fonetiikan laboratorion toiminnasta ja työmenetelmistä hän kirjoitti suurta tutkijafoorumia hyödyttävän selonteon (24 s.) Sever Popin toimittamaan julkaisuun »Institut de Phonétique et Archives phonographiques» (1956).

Osoituksena siitä kansainvälisestä arvonnasta, jonka Lajos Hegedüs oli tutkimuksillaan saavuttanut, mainittakoon hänen jäsenyytensä uuden

»Phonetica» -nimisen, Länsi-Saksassa ilmestyvän aikakauskirjan toimituskunnassa.

Merkittäviä ja kauniita työn tuloksia olisimme saaneet jatkuvasti nähdä syntyvän foneetikko Hegedüsistä, jos tämän herpautumattoman tarmokkaan tiedemiehen elontaivalta olisi pitemmästi jatkunut. Suomalaiset tutkijatoverit oppivat tuntemaan hänet harvinaisen hyväntahtoisena, hienotunteisena ja vaatimattomana miehenä. Lajos Hegedüs valoisaa muistoa vaalii laaja tšekäläinen ystäväpiiri hartaan kunnioituksen tuntein.

ANTTI SOVIJÄRVI